

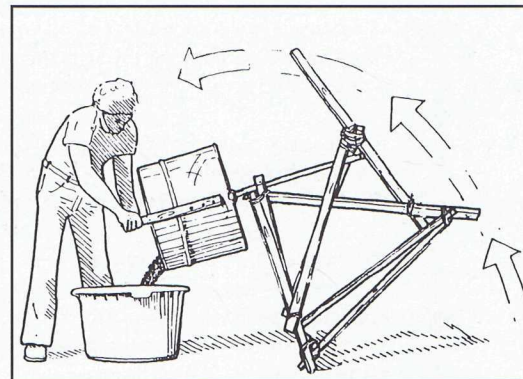
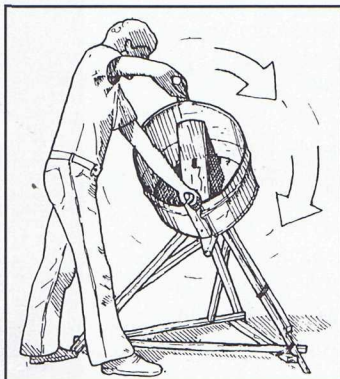
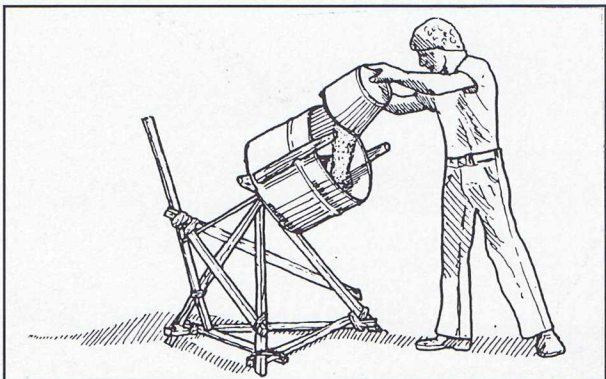
no



20

straatbeeld Indonesië
foto Pieter Kamp

instructietekeningen betonmenger
ontwerp Reinder van Tijen voor Demotech 1, 1980
materiaal oliedrum en hout. hoogte ± 1,50m



Papaneks ideologie door ontwerpers bijgesteld

nonsense engagement

door Chris Reinewald

Precies vijftientig jaar geleden schreef de Amerikaanse ontwerper Victor Papanek zijn spraakmakende boek 'Design for the real world'. Hierin wees hij zijn collega's op hun morele en ecologische verantwoordelijkheden. Vandaag de dag werkt een aantal Nederlandse ontwerpers in Afrika en Azië aan projecten die variëren van materiaal-onderzoek tot produktontwikkeling. Deze ontwerpers blijken geduldige, a-politieke realisten.

Industrieel ontwerpers moeten geen nutteloze produkten meer ontwikkelen voor de verwerende consument in het Westen. Laten ze liever hun vaardigheden gebruiken voor het lenigen van de échte menselijke behoeftes van gehandicapten en de bewoners van ontwikkelingslanden: de Echte Wereld.' Zo luidde kort gezegd de boodschap van het indertijd profetische boek 'Design For The Real World'. De betrokkenheid van ontwerpers in ontwikkelingshulp - toen nog grotendeels een utopie - is inmiddels realiteit. Een aantal Nederlandse industrieel ontwerpers begeleidt in Afrika en Azië projecten, variërend van direct toepasbare gebruiksprodukten tot materiaal-onderzoek voor verdere produktontwikkeling.

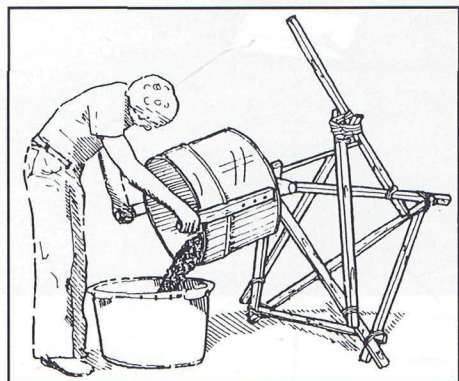
zelfwerkzaamheid

Gebleken is dat het terughoudend stimuleren van 'zelfwerkzaamheid' onder de plaatselijke bevolking structureel meer effect sorteert dan kortstondige projecten. Het kwam voor dat een vol idealisme geplaatst produkt in onbruik raakte zo gauw de betrokken ontwikkelingswerker zijn hielen lichtte. Verder gebeurde het dat meerdere 'hulpaanbieders' elkaar (en de 'hulpontvangers') voor de voeten liepen met dezelfde projecten/produkten, die vervolgens maar half slaagden. 'Het grootste probleem in

ontwikkelingslanden is niet een gebrek aan technische vindingrijkheid, maar eerder het gemis aan zakelijke kennis', zegt Riet Ogink van Novib over een inzamelingsactie van Filipijnse vrouwen voor een dakpanfabriekje, waar 'bewust' geen 'bevoogdende' westerse ontwerpers bij betrokken zijn, maar wel enkele marketingtrainers. Donorlanden financieren nog steeds het liefst zulke 'zichtbare' ontwikkelingsprojecten, die directe levensomstandigheden verbeteren: dakpanbakkerijen (geen lekkage, dus gezonder wonen) en de fabricage van prothesen en rolstoelen voor oorlogsslachtoffers en poliopatiënten. Wat recentelijk wel sterk veranderde, is de aanpak van hulporganisaties die nu ook rechtstreeks met ondernemingen ter plaatse werken. Directe consequentie is dat de hulpaanbieders van de 'ontwikkelingspartner' opleidingseisen en financiële investeringen verlangen, waardoor een zakelijker 'tweerichtingsverkeer' ontstaat. Om zulke projecten beter te stroomlijnen, treden kleine westerse consultancies op als intermediair. Zo vergaart UNEP - een VN-werkgroep voor duurzame produktontwikkeling - via een Internet-site westerse kennis en projectverzoeken van de ontwikkelingslanden. Daaruit worden voorstellen gedistilleerd voor produkten die breed georiënteerde ontwerpers kunnen ontwikkelen. Behalve de andere westerse aanpak staat ook het 'ontwikkelingsland' in een ander daglicht. Zo is de economie in Zuidoost-Azië rap aan het veranderen. Met name in India liggen er voor zowel ontwikkelingsorganisaties als produktontwikkelaars grote kansen en bijbehorende verantwoordelijkheden: het zuidelijk deel verkeert op Derde Wereld-niveau, terwijl hetzelfde aantrekkelijke 'lage-lonenland' elders een groeiende elektronica-industrie bezit. Een tegenstrijdige situatie die goede mogelijkheden biedt om via produktontwikkeling bijtijds sociale en economische verbeteringen te bewerkstelligen: door het delen van ervaring, kennis en verantwoordelijkheden.

revolutionair of fundamentalist

In 1971 kon de theoreticus / ontwerper Victor Papanek (inmiddels 71) niet bevroeden dat zijn idealistische roep om geëngageerde ontwerpers ook nog in 1996 weerklank vond, zij het vanuit een realistische, no-nonsense invalshoek. Destijds pleitte Papanek voor 'sociaal aangepaste technologie'. Papanek meende onder meer dat je met eenvoudige, anti-kapitalistische dus niet-gestileerde produkten de meest basale maatschappelijke problemen kon oplossen. Dat viel in de praktijk tegen. Welwillende 'ontwikkelingsontwerpers' zeggen nu dat de visionaire Papanek de pech had zijn tijd te ver vooruit te zijn. De Amsterdamse produktontwikkelaar Jorn Behage (34) is harder in zijn oordeel. 'Papanek is de 'Fundamentalist van het Derde Wereld Design'', stelde hij vast nadat ze op een O2-event in discussie raakten en de oude theoreticus er onwrikbare principes op na bleek te houden. Vanuit zijn ervaring bij een jute-veredelingsproject van de Verenigde Naties in India (zie verderop) pleit Behage - anders dan Papanek - voor een a-politieke stellingname. 'Met een opgeheven vingertje bereik je niks. Je moet als ontwerper duidelijk je gedachten formuleren. Economische problematieken uitleggen. Een mentaliteitsverandering bereik je nooit met forceren, maar met masseren.' Wie Papaneks - inmiddels om recycling smekende - pocketboekje 'Design for the Real World' (1971) weer eens opslaat, stuit inderdaad op dogmatische en gedateerde Maoïstisch-gekleurde waarheden: 'Design is een luxe, die slechts genoten wordt door een kleine kliek, die samen in elke natie de technologische, gefortuneerde en culturele 'elite' vormt... Wil design ecologisch verantwoord en sociaal verantwoordelijk zijn, dan zal zij tevens revolutionair en radicaal moeten zijn; teruggaan tot haar wortels en zo een maximale diversiteit bereiken door het uiterste minimum aan middelen.' Maar de revolutie die Papanek voorzag bleef uit, al nam het vak geïnteresseerd kennis van zijn



een mentaliteitsverandering bereik je nooit met forceren

ideeën. Op het gebied van produktaanpassing (in India) en design voor gehandicapten bereikte Papanek als ontwerper wel het nodige. Navrant genoeg toonde de industrie halverwege de jaren tachtig interesse voor Papaneks milieu-ideologie toen zij na het ego-design de commerciële mogelijkheden van het eco-design ontdekte.

touwpompen en rapporten

Studenten en 'wereldverbeteraars' droegen Papanek in de jaren zeventig op handen als een 'cultfiguur'. Hij werd een veel gevraagd begeleider van projecten, die studenten nog enige beroepsethiek bij moesten brengen voordat kapitalistische opdrachtgevers hen zouden corrumperen. Eén van Papaneks trouwste praktizerende volgelingen in Nederland is Reinder van Tijen (nu 64). Vanaf 1975 ontwikkelde en vervaardigde hij met zijn stichting/bedrijf 'Demotech' een reeks basale produkten voor ontwikkelingslanden. Indachtig Papaneks filosofie voor 'sociaal aangepaste technologie', genereerden zulke eenvoudig na te maken produkten de zelfwerkzaamheid ter plaatse. Bovendien doorbraken ze de kapitalistische spiraal met geïmporteerde maar ondoelmatige 'shiny' apparatuur uit het Westen. Op locatie in Marokko maakte Van Tijen experimentele en later zo uitgevoerde ontwerpen voor een touwpomp en een betonmenger van lokale en gerecyclede materialen (autobanden, nylonkoord, betonijzer, pvc-buizen en oliedrums). Van de prachtig uitzijende touwpomp (de knopen in het snoer voeren het water naar boven) werden er duizenden uitgevoerd in Marokko, Indonesië,

Thailand en Ghana.

Maar 25 jaar bleek te kort voor werkelijk grote veranderingen. Van Tijen voerde in die tijd een aantal vervolgprojecten uit (aanleg van sanitair), maar kreeg zijn projecten steeds moeilijker gefinancierd. 'Hulporganisaties schrijven vooral veel rapporten, maar de mogelijkheden en beperkingen van ontwerpers weten ze nog steeds niet goed te benutten', zegt Van Tijen nu. Hoewel hij vindt dat Papaneks opvattingen inspiratie behoeven, staat Van Tijen nog steeds achter diens principes. Zelf ziet Van Tijen nu veel heil in het overdragen van zijn ervaring. Hij wil zijn ontwerpen daarom op Internet onder belangstellende 'individuen' in de wereld verspreiden.

'wegontwerpen'

Ook de 'ontwikkelingsontwerpers' van de TU Delft streven nog steeds een 'Papanekiaanse aangepaste technologie' na. Zijn opvatting dat produktontwerpen als politiek middel het armoedeprobleem moesten oplossen, wijzen ze evenwel af. Anders dan Van Tijen, wiens pompen onmiddellijk aan een behoefte voldeden, moest ir Annemiek van Boeijen (30) bij een project van invalidendriewielers (1992) in Zuidoost Azië eerst orde scheppen in de wildgroei aan uiteenlopende typen rijwielen (en slechte kopieën daarvan) die internationale ontwikkelingsorganisaties achterlieten. Ze onderzocht daarom eerst de 'omgevingsfactoren' alvorens zich op 'het' produkt te storten.

Bij een eerste verkenning constateerden Van Boeijen en haar studenten dat het uiteenlopende

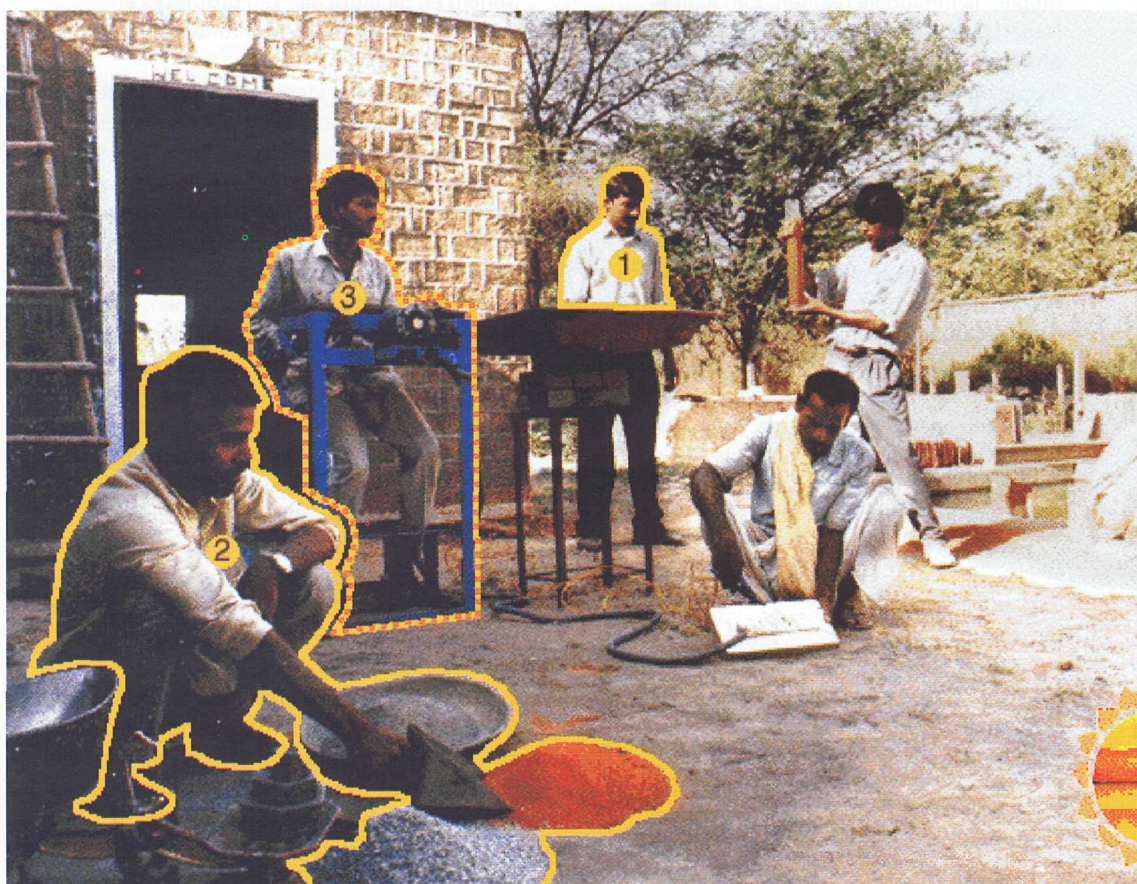
wagenpark danig tekort schoot wat ergonomie / handelbaarheid, gewichtsverdeling / stabiliteit, technische kwaliteit / staat en kostenbeheersing betreft. Vervolgens inventariseerden zij de technische mogelijkheden van de producerende rijwielfabriekjes in de vier landen en ontwikkelden ze prototypes voor de onderdelen.

Van Boeijen: 'Als het goed is, betrekken ontwerpers òltijd sociale, technologische en economische omgevingsfactoren bij een ontwerp, bij wijze van 'appropriate technology'.

Industrieel ontwerpers zijn geen vormgevers, die voor de kick een produktje ontwikkelen, maar probleemoplossers. Overigens los je een probleem al op door het in gang zetten van een veranderingsproces. En of dat nu gebeurt in een 'vreemde' cultuur of binnen een bedrijf maakt voor de benadering in principe geen verschil.' Na het 'optimaliseren' van het ontwerp- en productieproces en management ter plaatse, 'schreef' Van Boeijen een onlangs voltooide productiehandleiding. Daarin staan stap voor stap zoveel mogelijk instructieve plaatjes over het in elkaar zetten van de driewieler. En zo wordt de westerse ontwerper uiteindelijk uit het proces 'wegontworpen'. Behalve de produktverbetering stond dan ook het stimuleren van onderlinge kennis en ervaringsuitwisselingen tussen de vier betrokken landen - Sri Lanka, Thailand, Vietnam en India - centraal.

Andere opvattingen over ontwikkelingshulp of liever gezegd 'samenwerking' in een veranderende wereld-economie maakten

lees verder op pagina 25 >



Lousmijn van den Akker

Indiase jute als woningtextiel die niet stinkt of prikt

Al in de jaren zeventig probeerde India jute als woningtextiel te promoten. Dat lukte maar even. Het materiaal begon snel te stinken en te verkleuren door de olie die men toen gebruikte om te voorkomen dat het weefgetouw vastliep. Dit vervelende imago achtervolgde jute tot op de presentatie als woningtextiel op Heimtextil 1995 in Frankfurt, ook al hadden de Oostindiase jutewevers de olie al lang afgezworen.

Van den Akker trainde de wevers bij hun overschakeling van een groffe, industriële verpakking naar een op gevoelige, westerse trends afgestemd gebruiksprodukt. Jute gordijnstof moet bijvoorbeeld fijn-geweven worden en niet prikken.

Vanuit de Zuidindiase katoenweverijen nam men hiervoor een gangbare scheertechniek over. Door de aldus geschoren jute in de rivier de Ganges te leggen, 'vraten' enzymen de stof verder glad.

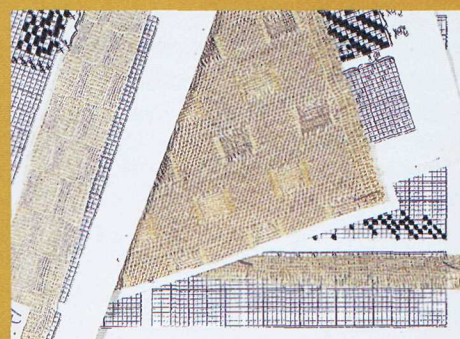
In het tweede ontwikkelingsjaar stelde Van den Akker een scala van 26 warme kleuren samen, die in de interieurtrends pasten. Aardige bijkomstigheid was dat de fijne saffraan/oranje gordijnstoffen in India zelf goed verkochten als modieuze stof voor de traditionele sari's, in plaats van de gebruikelijke katoen, zijde en polyester. Maar de VN boekte het grootste succes toen inkopers van Ikea op Heimtextil bij de grootste Indiase weverij de gewenste mammoet-order plaatsten.

Toch mijdt Ikea in haar catalogus nog steeds de term jute: het is 'een natuurlijke stof met linnen-look, die goedkoper is dan katoen....'

foto's Lousmijn van den Akker



tapijt, geweven uit jute en katoen



staaltjes jute met katoenweefsel



van jute tot eindproduct



stonewashed jute, voor gebruik als woningtextiel



fijn juteweefsel in drie natureltinten: wit, shymalgrijs, taush-goud op traditionele toepassing van jute als aardappelzak

foto Lon van Keulen

23

Agnes Willenborg

cd-rom leert India dakpannen maken

Tot nu toe zit er weinig structuur in de Indiase fabricage van dakpannen, terwijl dat toch een tamelijk eenvoudig, handmatig proces is. De klei legt men eerst op een trillende tafel, waardoor de moleculen zich gelijkmatig verdelen over de massa. Tijdens het trillen moet de substantie binnen veertig seconden worden uitgespreid en uitgesmeerd tot specie. Deze wordt daarop in een mal gelegd en voorzien van een 'bevestigingsnippel'. Ten slotte wordt de dakpan verhard door hem onder grote druk in een watertank te leggen. Met een tik op de eenmaal droge dakpan hoort de maker of zijn produkt niet poreus is. Vooral deze laatste controle liet in de praktijk te wensen over. Om nu meer kwaliteitsbewuste dakpanfabriekjes op te zetten, had men grote behoefte aan instructeurs, die ter plaatse het ambacht overdragen. Maar dat zou teveel tijd en mankracht vergen. Zo kwam het Amsterdamse projectontwikkelingsbureau BKF (Bureau Knowledge & Finance) op het idee voor deze instructies met praktijkopdrachten een cd-rom te gebruiken. Dat lijkt vreemd, aangezien in veel Indiase dorpen hoogstens één televisietoestel staat. Maar tests wezen uit dat

ook deze, onregelmatige tv-kijkers - zonder gêne - het nieuwe, interactieve medium uitstekend oppakten. De cd-rom-installatie zal vaak - met een stroomgenerator - in een stofvrije kist worden aangevoerd. Het lesprogramma blijft drie weken in een dorp, waarvan drie dagen in aanwezigheid van een instructeur. Het programma draait op DOS, vanwege de algemeen gebruikte Indiase IBM-versies. Agnes Willenborg (32) van Lijn Vier Multimedia Design werd door BKF gevraagd zo'n interactie-ontwerp te maken. Hiervoor keerde zij inhoudelijk terug naar de basis. De veelal analfabete gebruikers moesten worden 'aangesproken' in een (beeld)taal met herkenbare situaties en illustraties, wilde de boodschap voor honderd procent overkomen. Wat de verteltrant betreft oriënteerden de makers zich op de universeel herkenbare Ramayana-cyclus. Zo personificeert de alom gewaardeerde huisgod/aap Hanuman de help-toets. Het hangt van Westerse sponsors af of de 'pilotversie' van de cd-rom (nog zonder de door lokale dakpanmakers nagespeelde scènes) wordt uitgevoerd...

Hans Helsloot

Zambiaanse ossenwagens die bekijken

In 1987 studeerde de Bossche ontwerper Hans Helsloot (36) cum laude af aan de Faculteit voor het Industrieel Ontwerpen aan de TU Delft op de vereenvoudiging van ossenploegen in Zambia. Daarna werkte hij er aan de verbetering van ossenwagens, die op het platteland van Zambia en Tanzania het belangrijkste transportmiddel zijn. Toen hij begon, bestonden er in Zambia al zo'n 23 verschillende ontwerpen in hout en metaal: het gevolg van ongecoördineerde ontwikkelingsprojecten.

Helsloot analyseerde eerst de produktiestructuur en de wensen van de gebruikers. Vanwege het 'kunnen bekijken' van het project stonden kwaliteit en 'subsidiariteit' (= zoveel mogelijk onderdelen zo dicht mogelijk bij de afnemer produceren) voorop. Hieruit concludeerde Helsloot dat een middelgroot industrieel bedrijf het best de metalen assen en wielen kon maken en de lagers en banden moest importeren.

Door de hoge transportkosten van producent naar afnemer was het maken van complete karren niet winstgevend. De productie van complete assen met wielen daarentegen wél.

Nu verkoopt de fabrikant de basisonderdelen door aan kleinere plattelandswerkplaatsen die hun eigen distributiekanaal hebben. Zelf passen ze de laadbak aan op de wensen van de gebruiker. Door deze opzet - assemblage en reparatie - zal het project op langere duur economisch 'beklijven'.

Vanuit Nederland zond TOOL (Technische Overdracht Ontwikkelingslanden) Helsloot later naar Ghana voor het ontwikkelen van mechanische pindapellers, ter vervanging van het ongezonde (gif in de schillen) handmatige pellen. Bestaande metaalwerkplaatsen kunnen de eenvoudige machines produceren, zo gauw duidelijk is of de huidige pindapelsters ermee willen werken...



Ossenwagens waarvan de houten trekboom en zijwanden regelmatig vervangen worden. De rest van de kar is van staal.

foto Hans Helsloot

Jorn Behage

Met een opgeheven vingertje bereik je n



Interieurdelen Mercedes-Benz; door middel van pultrusie ontstane harde jutecomposiet, te gebruiken als vervanger van tropisch hardhout voor kozijnen etc.

Verder lenen ook natuurlijke vezels (uit geperst sisal, hout- en plantenresten) zich als verpakking. Jorn Behage en zijn collega's van ingenieursbureau Kiem specialiseren zich in dergelijk ecologisch materiaal-onderzoek bij het ondersteunen van produktontwikkeling. Vanuit die optiek werkt Behage aan nieuwe toepassingen van Indiase jute door de vezels bijvoorbeeld te combineren met traditionele kunststoffen, zoals polypropyleen of minerale bindmiddelen. Deze composieten fungeren als duurzaam, lichtgewicht verpakkingsmateriaal, of als interieurdeel in een huis (plafondplaat) of auto (deurbekleding of hoedenplank). Door jute-weefsels met een bindmiddel

te impregneren en ze door een mal te trekken (pultrusie), kan men produkten maken die zware gewichten verdragen: containervloeren, transportverpakkingen of profielen. Jute als equivalent van aluminium en staal. Dergelijke jute profielen vervangen op ecologisch verantwoorde wijze onder meer de raamkozijnen die vaak in (tropisch hard) hout zijn uitgevoerd. Dergelijk materiaalonderzoek voor produktontwikkeling begint een groeiemarkt te worden. Mede daarom vroeg Kiem aan deelnemers van de Young Industrial Designers-manifestatie van het Sandberg Instituut om toepassingen voor jute als bouwkundig produkt (pergola's, balkons en dragende onderdelen) te bedenken.

Nog te vaak worden produkten gedachteloos en gemakshalve in kunststof uitgevoerd, terwijl je daarvoor ook een 'biomassa' kunt gebruiken: snackbakjes, wattenstaafjes of bekertjes van zetmeel- of suiker-'plastic' bijvoorbeeld.

Jorn Behage (Kiem)

kozijn en hoedeplank van Indiase jutevezels

Papaneks principes rijp voor her-ijsing. Zo omschrijft de Canadees / Roemeense ontwerper Alexander Manu in zijn theoretische tijdschrift 'The Humane Village' (1/1994), de nieuwe, politiek-correcte - en derhalve a-politieke (!)- geëngageerdheid als 'compassionate design' (ontwerpen met mededogen): 'Compassionate design erkent de culturele, ecologische humane waarden van een samenleving en kijkt verder dan alleen de vormgeving van produkten. En betreft ook de invloed die een productieproces op maatschappij en natuur heeft. Lokale produkten - 'artefacts' - en materialen dienen een uitgangspunt te zijn om plaatselijke omstandigheden te verbeteren. De betrokken westerse instellingen moeten een evenredig verdeeld voordeel voor de 'menselijke en natuurlijke economie' nastreven.'

aangepast ontwerpproces

Een goede toepassing van die theorieën is het jute-veredelingsproject van de Verenigde Naties (VN). Hiermee willen de VN en de Indiase overheid een economisch haalbaar alternatief bieden voor de na 1960 ingestorte fabricage van jutezakken.

Toen gingen westerse aardappelproducenten en masse hun produkten verpakken in polypropyleen, waardoor Zuidindiase juteweverijen en jute-telers in Bangladesh hun

altijd een plaatselijke universiteit. In enkele grote Indiase steden zijn technische universiteiten en kunstacademies, maar echt goed verloopt zo'n directe kennisoverdracht niet. Van den Akker constateerde bijvoorbeeld dat haar incidentele gastlessen textielontwerpen aan een kunstacademie in Delhi niet echt aansloegen. 'Daar studeert alleen de elite: rijkeluis kinderen die niet gewend zijn om ook maar iets zelf aan te pakken. Verder verkijk je je als buitenstaander op dat grote culturele gat in India. Iemand uit Noord-India ervaart een madras-ruitje bijvoorbeeld als tamelijk provinciaal en wil er niks mee doen.'

Een dergelijk 'educatieve cultuurkloof' spreekt uit Ettore Sottsass' op schrift gestelde ervaringen als gastdocent aan de TU van Bombay. 'De directeur van de school, Natakarni, was ooit in Ulm tot ontwerper opgeleid. Maar alles wat ze hem daar hadden geleerd, was in India zo ongeschikt voor welke toepassing dan ook... Op mijn beurt schaamde ik mij erg, toen ik de studenten moest vertellen hoe je computers, kantoormeubilair, tv-toestellen, mixers, haardrogers ontwerpt... Het is nogal aanmatigend om als een onbeschaamde kolonisator projecten aan te bevelen, waarbij voor de verwezenlijking duizenden mensen moesten sterven. Of tenminste enige miljoenen in slechte omstandigheden moesten leven.'

Je moet als ontwerper duidelijk je gedachten formuleren

bron van inkomsten dreigden kwijt te raken. Bij zo'n penibele situatie moet je het probleem letterlijk bij de wortel aanpakken. Daarom gaat Behage die bij het project is betrokken nog een stap verder terug in het 'aangepaste' ontwerpproces. 'Je moet in ketens denken door bijvoorbeeld al in een vroeg stadium een economisch belang te creëren bij een ontwikkelingsproject. Wij veredelen jute al aan de bron tot halfprodukten, waar meteen producenten bij worden gezocht. Dan is er honderd procent cash flow nog voor de produktontwikkeling begint.'

Van Boeijen vindt produktontwikkeling ter plaatse belangrijk. 'Zo ontdekt men dat je later ook zelf produkten kunt aanpassen en verbeteren. Een volgende keer laat je zien dat milieugericht ontwerpen de nodige voordelen biedt: kwaliteitsverbetering, materiaalbesparing en grotere commerciële kansen bij export.' Een dergelijke marktgerichte educatie ervoer textielontwerper Lousmijn van den Akker (43). Ook zij werkt voor het VN-juteproject. 'Bij de wereldwijde presentatie van jute als woningtextiel in Frankfurt, brachten we de aanwezige Indiase wevers direct in contact met westerse afnemers. Dan zie je een inkoper van Ikea met zo'n wever over zijn specifieke wensen praten: dat beschouw ik ook als produktontwikkeling en kennis-uitwisseling.'

educatieve tekortkomingen

Ook opleidingsinstituten dienen hun sociale en morele verantwoordelijkheden ten aanzien van de verwaarloosde helft van de wereld na te komen', schreef Papanek, zonder zich te realiseren dat je ook ontwerpers in een ontwikkelingsland kunt scholen. Daarom betreft de TU Delft bij haar ontwikkelingsprojecten behalve producenten

lange adem

'Ontwikkelingsontwerpers' moeten niet zozeer beschikken over moreel idealisme als wel over een fikse dosis realisme, ook in financieel opzicht. Het is een bewuste keus voor een wereld die nog amper door marketingwetten gedictieerd wordt: 'Waarom zou je als ontwerper uit het rijkste deel van de aarde dat zoveelste nutteloze, geile lampje ontwerpen?'

Behage ziet in zijn ontwikkelingswerk professionele mogelijkheden die zich in het Westen al lang niet meer voordoen. Zijn multi-culturele achtergrond (met Argentijns / Zeeuwse ouders opgegroeid in Paraguay) economische opleiding bij de Deutsche Bank en een studie industrieel ontwerpen op de Rietveld Academie brengen met zich mee dat hij genuanceerder en breder is georiënteerd dan collega's van zijn leeftijd. Met het nodige realisme constateert hij: 'In het Westen beschouwt men een experiment na één misser al definitief mislukt. In ontwikkelingslanden lijkt het dan pas te beginnen. Daarom moet je altijd een lange adem inbouwen, omdat iets om zoveel redenen kan mislopen.

Zelf kun je teveel verwachten van een materiaal of van de plaatselijke politiek, die ineens een project kan stopzetten omdat het onvoldoende statusverhogend is. Om niet gefrustreerd te raken, kun je daarom beter al vooraf je volgende stap proberen te voorzien.'

karma en zielevuur

Lousmijn van den Akker komt al twintig jaar in India om er voor westerse fabrikanten katoenstoffen te ontwikkelen. 'India heeft mij in die tijd erg veel aan culturele rijkdom en wijsheid geschonken. En daarvoor wil ik mijn westerse ervaring teruggeven.'

Toch wordt Van den Akkers idealisme geregeld op



Ghana. Wedstrijd tussen een fabriekspomp en een touwpomp. De touwpomp wint. Meer water met minder inspanning.
foto Demotech

de proef gesteld. Door het bewandelen van een middenweg tussen West en Oost probeert zij haar gedrevenheid te bewaren, ook als ze in een gewetensconflict raakt. 'Je ziet in India veel jongetjes aan de weefgetouwen. Die hebben geen vader en zijn kostwinner voor een heel gezin. Het is dan al te makkelijk om, zoals de Amerikanen, te roepen: 'Weg die kinderen, fabrieken dicht!' Maar wat schiet je daarmee op? Dan staan die jochies op straat en zit hun familie helemaal zonder inkomsten.'

Corruptie is een ander kwaad. Zo zag keramiste Marcia Narain haar project om Surinaamse kustbewoners eenvoudige gebruikskeramiek van locale, oxidehoudende zeelei te laten maken, mislukken door de 'tjoeko' (corruptie) van lokale ambtenaren.

Van den Akker kent het fenomeen uit Bangladesh: 'Complete geldstromen lossen in de lucht op, gewoon waar je bij staat. Je denkt dan: 'Nee, die nieuwe spinmachine komt er nooit', al komt het later vreemd genoeg weer goed. Corruptie is een manier van zakendoen die

onlosmakelijk is verbonden met de Aziatische cultuur. En dat moet je voorlopig maar accepteren.' Verder kan Van den Akker zich druk maken over 'milieu-onzorg-vuldigheden' en het vervlieden van westerse trends, waarmee India nu al haar exportkwaliteit had kunnen opkrikken. 'Maar een wever in Benares redeneert: 'Lukt het niet meer in dit leven, dan komt het in een volgend wel voor elkaar... Alles ligt vast in je karma, je lotsbestemming.'

Op zo'n moment kun je als Westerling in blinde drift de stress inschieten... Daarom moet je over de nodige ervaring beschikken, dus wat ouder dan pakweg 25 zijn. Want of een ontwikkelingshulp-project slaagt, hangt voor tien procent af van je vakkenis en verder van je mildheid, levenswijsheid en souplesse, tact, geduld en het vermogen je in te leven in die andere cultuur. Zo gauw je gaat twijfelen aan het nut van ontwikkelingshulp, ga je zitten tobben en raakt het vuur uit je ziel en uit je werk.

Dat mag je jezelf nooit toestaan. Tobben is een Europese luxe...'

contactadressen

- CICAT, Centre for Industrial Appropriate Technology (alleen voor studenten Technische Universiteit Delft). T (015) 2783368.
- TOOL, Stichting Technologische Overdracht Ontwikkelingslanden, T (020) 6264409, e-mail: TOOL@tool.nl, internet: http://www.tool.nl
- UNEP-WG-SPD, United Nations Environment Programme Working Group on Sustainable Product Development, verzorgt database met uitwisseling van kennis en vragen omtrent materiaalonderzoek bij produktontwikkeling van zo'n 600 organisaties uit 46 landen. T (020) 5256 268 (Dr Yorick Benjamin), e-mail: unep@unep.frw.uva.nl, internet: http://unep.frw.uva.nl